

УДК 94(439):[316.4+323.2]“1918/1921”
DOI https://doi.org/10.32999/ksu2786-5118/2025-51-8

ПОЛІТИЧНІ ТА СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ ПРОЦЕСИ В УГОРЩИНІ ПІСЛЯ ПЕРШОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ – З ОСЕНІ 1918 ДО 1921 РОКУ

Ронай Леррі Мерабійович,
*доктор філософії з історії та археології,
старший викладач кафедри історії Угорщини
та європейської інтеграції
Державного вищого навчального закладу
«Ужгородський національний університет»
lerri.ronai@uzhnu.edu.ua
orcid.org/0000-0002-3482-9656*

У статті описуються складні політичні та соціально-економічні трансформації, що відбувалися в Угорщині після розпаду Австро-Угорської імперії внаслідок поразки у Першій світовій війні.

Метою дослідження є комплексний аналіз причин і наслідків політичної нестабільності, революційних змін, зовнішньо-політичних викликів та соціально-економічної кризи, що охопила Угорщину в період з осені 1918 до весни 1921 року. У центрі уваги – діяльність уряду графа Мігая Карої, спроби збереження територіальної цілісності країни, пошуки демократичного устрою та реакція на виклики з боку новоутворених держав Центрально-Східної Європи, а також прагнення модернізації державного апарату й адаптації до нових геополітичних умов. Аналізуються також ідеологічні конфлікти, суспільна мобілізація, культурні зрушення та роль інтелігенції в революційних процесах.

Актуальність теми зумовлена потребою переосмислення досвіду постімперських трансформацій у Центрально-Східній Європі, які мають багато паралелей із сучасними процесами державотворення, втрати територій, пошуку політичної легітимності та боротьби за міжнародне визнання. Розуміння глибинних причин кризи угорської державності допомагає краще осмислити виклики, з якими стикаються нові або трансформовані держави у постконфліктних умовах.

Методи дослідження включають історико-порівняльний аналіз, системний підхід та міждисциплінарну методологію, яка дозволила простежити вплив зовнішніх і внутрішніх чинників на трансформацію угорської державності.

У результаті дослідження виявлено, що політика уряду М. Карої, попри прогресивні реформи (демократизація, земельне питання, створення республіки), не змогла зупинити процес територіального розпаду та глибокої політичної кризи. Відсутність стабільної армії, слабкий зовнішньополітичний вплив, революційні настрої в країні, спротив з боку старої політичної еліти та агресивна політика сусідніх держав (Румунії, Чехословаччини, Королівства СХС) призвели до дестабілізації. Пропозиція створення «Східної Швейцарії» не отримала підтримки. Соціальні протести, зростання радикальних настроїв, селянські бунти та слабкість адміністративного апарату остаточно підірвали легітимність уряду.

Висновки: дослідження показало, що незважаючи на щире прагнення демократичних реформ, політика М. Карої зазнала краху в умовах зовнішньої ізоляції, внутрішнього хаосу та військової беззахисності. Вивчення цього періоду дозволяє краще зрозуміти природу політичної кризи, характер постімперських трансформацій та формування модерної угорської державності.

Ключові слова: Угорщина, Перша світова війна, держава, політика, зовнішня політика, міжвоєнний період, республіка.

THE POLITICAL AND SOCIAL-ECONOMIC PROCESSES IN HUNGARY AFTER THE FIRST WORLD WAR – FROM AUTUMN 1918 TILL 1921

Ronai Lerri Merabiiiovych,
*PhD in History and Archeology,
Senior Lecturer at the Department of Hungarian History
and European Integration
State University “Uzhhorod National University”
lerri.ronai@uzhnu.edu.ua
orcid.org/0000-0002-3482-9656*

The article describes the complex political and social-economic transformations that took place in Hungary after the collapse of the Austro-Hungarian Empire as a result of its defeat in the First World War.

The aim of the study is to provide a comprehensive analysis of the causes and consequences of political instability, revolutionary changes, foreign policy challenges and the social-economic crisis that engulfed Hungary between autumn 1918 to spring 1921. The focus is on the activities of Count Michael Károlyi's government, its attempts to preserve the country's territorial integrity, its search

for a democratic system and its response to the challenges posed by the newly formed states of Central-Eastern Europe, as well as its desire to modernize the state apparatus and adapt to the new geopolitical environment. It also analyses the ideological conflicts, social mobilization, cultural shifts and the role of the intelligentsia in revolutionary processes.

The relevance of the topic is due to the necessity of rethinking the experience of post-imperial transformations in Central-Eastern Europe, which have many parallels with the current processes of state-building, loss of territories, search for political legitimacy and struggle for international recognition. The understanding of the root causes of the crisis of Hungarian statehood helps to better understand the challenges faced by new or transformed states in post-conflict settings.

The methods of the study include historical and comparative analysis, a systematic approach and interdisciplinary methodology, which allowed to trace the impact of external and internal factors on the transformation of Hungarian statehood. The study found that the policy of M. Károlyi's government, despite progressive reforms (democratisation, land issues, creation of a republic), failed to stop the process of territorial disintegration and a deep political crisis. The absence of a stable army, weak foreign policy influence, revolutionary sentiments in the country, resistance from the old political elite and aggressive policies of neighboring states (Romania, Czechoslovakia, the Kingdom of Serbs, Croats and Slovenians) led to destabilisation. The proposal to create an „Eastern Switzerland” was not supported. Social protests, the growth of radical sentiment, peasant revolts, and the weakness of the administrative apparatus finally undermined the government's legitimacy.

Conclusions: The study has shown that despite the sincere desire for democratic reforms, M. Károlyi's policy failed in the face of external isolation, internal chaos and military vulnerability. The study of this period allows us to better understand the nature of the political crisis, the nature of post-imperial transformations and the formation of modern Hungarian statehood.

Keywords: Hungary, World War I, state, policy, foreign policy, interwar period, republic.

1. Вступ

Період після завершення Першої світової війни став визначальним для багатьох держав Центрально-Східної Європи, зокрема й для Угорщини. Програш у війні, крах Австро-Угорської імперії та зміна політичної парадигми в регіоні спричинили глибоку кризу державності, соціального порядку та економіки. Саме ці драматичні події, що охопили період з осені 1918 до 1921 року, визначили подальший шлях розвитку Угорщини. Актуальність дослідження зумовлена необхідністю всебічного аналізу політичних та соціально-економічних процесів, що супроводжували становлення нової угорської державності, спроб демократичних реформ, зовнішньополітичних викликів та внутрішньої нестабільності. Угорщина в цей час пережила послідовну зміну політичних режимів – від ліберального уряду М. Карої до радянської республіки Бели Куна та реставрації консервативного авторитаризму. Кожен з цих етапів залишив глибокий слід в історичній пам'яті та політичній культурі країни. Водночас формувалася нова політична еліта, що прагнула зберегти традиційні цінності, але водночас була змушена реагувати на виклики модернізації, економічної руїни та зростання суспільного невдоволення. Ці суперечності визначали характер політичних дискусій та реформ упродовж усього перехідного періоду.

Метою цієї статті є комплексне дослідження ключових політичних та соціально-економічних трансформацій в Угорщині в період 1918–1921 років, із зосередженням уваги на викликах державотворення, спробах модернізації політичної системи, земельній реформі, внутрішніх заворушеннях та зовнішньополітичній ізоляції країни. Автор ставить за мету показати взаємозв'язок внутрішніх соціальних напружень із міжнародною ситуацією, зокрема позицією держав Антанти, а також дослідити, чому демократичні ініціативи зазнали краху.

Під час дослідження було проаналізовано праці угорських науковців таких як: Ігнаца Ромшича, Марії Ормош, Міклоша Зеїдлера, Каталіни Егреші і т. д. Дослідження аналізує політичну ситуацію в Угорщині після Першої світової війни, зосереджуючись на діяльності уряду Мігая Карої. Автор розглядає внутрішні та зовнішні виклики новоствореної Угорської Республіки, включаючи соціальні заворушення, втрату територій і невдалі дипломатичні спроби зберегти цілісність держави. Матеріал ґрунтується на фактичному аналізі політичних подій та урядових ініціатив, висвітлюючи глибоку кризу угорської державності в період 1918–1921 років.

Значущість дослідження полягає у тому, що події 1918–1921 років стали не лише історичним зламом для Угорщини, а й важливим уроком щодо меж політичної суб'єктності новопосталих держав у післявоєнній Європі. Вивчення цього періоду дозволяє краще зрозуміти природу політичної нестабільності, вплив зовнішньополітичних чинників на внутрішні реформи, а також причини соціального розчарування, що створило передумови для подальшого радикалізму в угорському суспільстві.

Особливо важливо простежити, як досвід поразки, територіальні втрати та міжнародна ізоляція вплинули на колективну свідомість, наративи національної ідентичності та політичні уявлення про майбутнє. Угорщина стала прикладом того, як історична травма може визначити траєкторію політичного розвитку на десятиліття вперед.

2. Політичне становище в Угорщині після Першої світової війни

Через поразку у Першій світовій війні, Угорщина занурилася в глибоку економічну, політичну та соціальну кризу, яка не лише зруйнувала дуалістичну систему, але й поставила під сумнів виживання угорської нації та держави. Револьюційні та контрреволюційні спроби періоду з осені 1918 до весни 1921 року намагалися через різні методи та

програми знайти якийсь вихід для країни. Однак, дійові особи тогочасного угорського політикуму навряд чи могли вплинути на хід політичних подій. Можливості та простір для маневрів Угорщини визначалися новими сусідами – державами-переможницями. 25 жовтня 1918 року в Будапешті було офіційно оголошено про створення Угорської Національної ради. Національна Рада була сформована представниками трьох політичних партій – Радикальної партії, Угорської соціал-демократичної партії та «Партії незалежності й 1848 року». Головою ради був обраний граф Міхай Карої.

Створення Угорської Національної ради було з ентузіазмом зустрінуте військовими, що повернулися з фронту та більшістю населення столиці, а різні державні та адміністративні органи по черзі складали присягу новому державному органу, який мав замінити уряд Шандора Векерле, що пішов у відставку двома днями раніше. Трохи згодом (через три дні) Празька Національна рада оголосила себе чинним урядом Чехословацької держави. У Загребі 29 жовтня, Хорватська національна рада оголосила про вихід Хорватії зі складу Угорщини та приєднання до Королівства Сербів, Хорватів і Словенців. Внаслідок революційних подій, у Відні 30 жовтня було сформовано новий уряд, а у Будапешті 31 жовтня 1918 року, також внаслідок революційних подій, (що називають Революцією айстр або хризантемною революцією) без людських жертв, влада перейшла до Угорської Національної ради і М. Карої був проголошений прем'єр міністром (Balogh S., Gergely J., Izsák L., Jakab S., Pritz P., Romsics I., 1986:127).

Уряд графа Мігая Карої користувався широкою довірою і мав значну суспільну підтримку. Призначення міністром торгівлі та міністром соціального забезпечення соціал-демократів Ерно Гарамі і Жігмонда Кунфі, міністром без портфеля буржуазного радикала Оскара Ясі та міністром юстиції Денеша Берінкеї, а призначення Ференца Надя міністром з питань громадського харчування означало, що в уряді були представлені добре організовані соціал-демократичні сили та представники Радикальної партії, які становили еліту тогочасного інтелектуального і наукового життя Будапешта. Таким чином, можна стверджувати, що навколо М. Карої об'єдналася переважна більшість представників інтелектуальних груп Будапешта. Залучивши зі старої Партії незалежності до уряду графа Тиводара Баттяні (міністра внутрішніх справ), Мартона Ловасі (міністра релігії та народної освіти) і Барну Бузу (міністра сільського господарства та міністра юстиції), вони здобули підтримку серед середнього класу, службовців і частково серед землевласників. Про популярність та вплив в уряді М. Карої також свідчить і той факт, що прем'єр-міністру було доручено посаду міністра закордонних справ (Bölöny, 2004: 89).

3. Програма уряду М. Карої та політична ситуація в країні

Прийнявши в урядовій програмі вимоги щодо відновлення внутрішнього порядку, встановлення миру, демократизації країни, розподілу земель та введення республіканської форми правління, М. Карої на початку листопада попросив і отримав звільнення від присяги монарху. Згодом уряд М. Карої, як «народний уряд» присягнув на вірність Національній раді. Перед ним особисто та його урядом постала низка завдань, пов'язаних із розпадом імперії, припиненням спільних, взаємних справ, що діяли раніше і відновленням незалежної Угорської державності, створенням незалежних закордонних представницьких органів, власних адміністративних органів у фінансових і військових справах. Уряд М. Карої мав для цього надзвичайно мало часу, оскільки у плані самостійної зовнішньої політики систему визнала лише Австрія, хоча уряд направив близько десятка спеціальних посланців до новоствореного Королівства Югославія (Королівство Сербів, Хорватів і Словенців) та Чехословацької держави, а також до Італії (Hajdu, 1978: 208).

Тим часом, в країні, зокрема в столиці продовжувалися революційні настрої. Для зміцнення внутрішнього порядку на початку листопада у столиці впровадили обов'язкове здавання зброї, що призвело до відновлення порядку через кілька днів. Натомість, у сільській місцевості в листопаді та грудні відбувалися заворушення, селянські повстання та різні форми жорстокості, майже завжди за схожим сценарієм; масові демонстрації, які підживлювали революцію, здебільшого перетворювалися на мародерство та насильство. У більшості випадків, причиною селянських повстань було багато разів обіцяне, але так і не вирішене питання щодо розподілу землі. Оскільки уряд, побоюючись втратити свою популярність, не оголосив воєнний стан по всій країні, а він мав на це право згідно з Законом LXII від 1912 року, різні військові та цивільні органи влади в багатьох місцях діяли самочинно, й тому не обходилося і без свавілля. Багато громадян, особливо в сільській місцевості, звинувачували уряд у слабкості, а деякі верстви населення (нотаріуси, які втратили роботу, більшість працівників старої поліції та жандармерії) виступили проти М. Карої. До кінця листопада прискорилося створення та розширення складу Національної гвардії. Кількість громадян, які служили в підрозділах Національної гвардії, наближалася до 100 000. За їх створення виступали переважно в районах зі змішаним національним складом населення, де більшість угорців підтримували новоутворене збройне формування з міркувань безпеки (Ormos, 1998: 29–30).

4. Зовнішня політика М. Карої в контексті мирних перемовин

Переважна більшість угорського уряду та громадськості вітали Договір про перемир'я, укладений 3 листопада 1918 року на віллі Джусти поблизу Падуї між Королівством Італія з одного боку та Австро-Угорщиною з іншого про завершення ведення бойових дій сторонами, оскільки він передбачав звільнення угорською стороною тільки території Хорватії. Оскільки відокремлення хорватів угорська громадська думка також вважала виправданим, визначення ріки Драви, як демаркаційної лінії ні для кого не стало несподіванкою. Укладений договір стосувався лише італійського фронту і незабаром стало зрозуміло, що умови перемир'я для країни доведеться узгоджувати з генералом Луї Франше д'Еспере, командувачем військами Антанти на Балканах. Отже, М. Карої прибув до Белграда 7 листопада 1918 року з делегацією, до складу якої входили міністр Оскар Ясі, Лайош Гатвані, який представляв Національну раду, Імре Черняк – Військову раду, та Дежо Бокані – Будапештську робітничу раду (Herczegh, 1987: 331; Ormos, 1984: 300–301).

Цинічний, принизливий стиль переговорів французького генерала, а також оприлюднене бачення Антанти, розвіяли надії тих, хто очікував якогось практичного результату від нібито дружнього ставлення уряду М. Карої до Антанти. Ця військова конвенція наказувала угорським частинам повернутися на північ від лінії Бистриця, Марошвашаргель (Тиргу-Муреш), Бая та Печ. Вона містила різні положення щодо адміністративного управління на вивільнених угорцями районах та пересування військ Антанти територією Угорщини. Певною втіхою могло було те, що останній пункт договору передбачав, що союзники не можуть втручатися у внутрішні справи країни. Хоча з підписанням конвенції відбулося перше міжнародне визнання нової Угорщини, однак угорський уряд мав лише теоретично контроль над історичною Угорщиною. Територіальний розпад країни трагічно збігся зі спробами М. Карої зміцнити демократичний устрій і внутрішній порядок у державі. Це стало причиною того, що частина громадської думки та політиків пізніше звинуватила соціал-демократичну систему і його особисто у розчленуванні країни. Парадоксально й одночасно, вказуючи на вразливість Угорщини, Белградська військова угода була негайно розірвана дрібними союзниками Антанти. До кінця листопада Югославська Королівська армія оволоділа південними частинами повітів Толна, Шомодь і Бараня, зайняла міста Печ, Батасек і Бая та дійшла до кордону з Сегедом. В результаті румунської мобілізації, 20 листопада Румунська Королівська армія анексувала Трансильванію та досягла кордону Великої Угорської рівнини (Альфельд).

Румунським, сербським та чеським військовим частинам, які перетнули лінію розмежування, чинився лише спорадичний, локальний опір – переважно на Верхній/Північній Угорщині (Фелвідек) та в Трансильванії з боку так званої Секейської дивізії. Хоча М. Карої кілька разів від імені свого уряду висловлював протест командувачу групи військового контролю Антанти в Будапешті – підполковнику Фердинанду Віксу, однак він рішуче заборонив військовий опір, побоюючись, що це може зашкодити шансам країни на мирній конференції (Juhász, 1988: 18–19).

Уряд не мав придатної боєздатної та лояльної армії. Більшість офіцерів розформованої об'єднаної армії були налаштовані саме проти М. Карої. Військові міністри Бела Ліндер, а потім Вільмош Бем, а також державний секретар з військових питань Аурель Штромфельд почали реорганізацію армії та наказали проводити набір рекрутів, але військові ради здебільшого їм не підкорялися. Наприкінці січня 1919 року, кордони між окупованими іноземними військами частини країни та рештою території Угорщини приблизно збігалися з пізнішими кордонами, затвердженими мирною конференцією, урочисто відкритою в Парижі 18 січня 1919 року. Уряд М. Карої нічого не міг вдіяти з цим у військовому плані, тому залишалася зовнішня політика. З ідеєю/концепцією створення так званої «Східної Швейцарії» виступив Оскар Ясі, міністр без портфеля й завдячуючи йому, питання національних меншин також стало об'єктом міжнародного обговорення.

У своєму плані О. Ясі хотів створити на берегах Дунайського басейну союз п'яти демократичних держав. До цього союзу увійшли би такі держави, як Австрія, Чехія, Угорщина, Королівство Сербів, Хорватів і Словенців та Польща. При цьому Угорщина зберегла би свою територіальну цілісність з гарантуванням широкої автономії для національних меншин. Про нездійсненність цього плану свідчить той факт, що румунська делегація на чолі з Юліу Маніу (румунський депутат від Трансильванії в Угорському парламенті) відмовилася навіть чути про нього, коли О. Ясі озвучив свій план в Араді у середині листопада 1918 року, словаки також відкинули цю ідею під сильним чеським тиском й ми мусимо констатувати, що концепція «Східної Швейцарії» була агресивно і остаточно відхилена новоствореними національними державами. Внаслідок провалу переговорів багато хто звинуватив уряд у поступливості. Чимало з тих, хто закликав до рішучих дій, приєдналися до новоствореної тоді Ліги захисту територій (TEVEL). Угорська асоціація національних оборонних сил (MOVE), що утворилася з товариського об'єднання демобілізованих офіцерів, також вимагала жорсткіших дій від уряду (Károlyi, 1968: 220).

5. Проголошення Угорської Республіки

Слід зауважити, що перед угорським урядом також постала необхідність негайного вирішення важливих для життєдіяльності країни державотворчих питань. Після того, як король Угорщини Карл IV у декларації, виданій в Екарцау (Нижня Австрія) 13 листопада 1918 року, зрікся управління державними справами Угорщини (але не престолу) та заявив, що визнає форму держави, обрану угорською нацією, питання правової наступності, форми держави та конституційності мало бути вирішене. Питання стало ще більш нагальним, оскільки в листопаді розгорнувся широкий протестний рух, який вимагав проголошення Республіки. За цим стояла необхідність демократичної трансформації країни. Оскільки на цей час Республіка була проголошена в Австрії, Німеччині та Чехословаччині, 16 листопада 1918 року в Будапешті палата представників у парламенті оголосила про свій розпуск, засідання верхньої палати були призупинені, що означало припинення діяльності старого законодавчого органу, а Угорська Національна рада – як тимчасові конституційні установчі збори – у «Народних резолюціях» проголосила про перетворення Угорщини на незалежну, самостійну Республіку (Угорська Республіка) (Romsics, 2010: 124).

Загальне виборче право, свобода преси, свобода об'єднань та зібрань, а також необхідність земельної реформи були закріплені законодавчо. Посада Президента Республіки, яку – через урядові кризи – лише з 16 січня 1919 року обіймав граф Міхай Карої, була встановлена тимчасово. Було наголошено, що *Pragmatica Sanctio* як принцип, що регулював публічно-правові відносини між Австрією та Угорщиною, припинив своє існування і що таким чином Угорщина конституційно відокремилася від Австрії. Програма демократичних перетворень країни знайшла своє відображення у понад сорока народних законах та майже чотирьохстах декретах, прийнятих протягом майже чотиримісячного існування Народної Республіки. Наприклад – загальне, таємне, пряме виборче право поширювалося на чоловіків старше 21 року і жінок старше 24 років, також вимагалось вміння писати і читати та мати угорське громадянство щонайменше шість років. Це дало право голосу приблизно 9 мільйонам громадян, що більш ніж утричі більше порівняно з попередніми виборчими законами. Народний закон № 3 від 1919 року зробив свободу зібрань та об'єднань громадянським правом і відновив її дію, чого ніколи не робилося раніше, ні в період дуалізму, ані пізніше, у період між двома світовими війнами. Після реорганізації державного управління, міські муніципальні комітети були замінені народними радами. Колишніх наджупанів було замінено, а комітати очолили наджупани-урядові уповноважені. Перший етап

реорганізації державної адміністрації здебільшого включав кадрові зміни зі спробами замінити колишніх чиновників людьми, відданими системі або принаймні лояльними до неї. Розділення держави та церкви, яке вже розпочалося в останні десятиліття дуалізму, продовжилось створенням окремих міністерств культури та освіти, розмежувавши релігійні та державні питання освіти. У січні 1919 року Міністром народної освіти призначили Жигмонда Кунфі, а Міністром у справах релігії – Яноша Вашу, колишнього наджупана комітату Гевеш. Університетами, після призупинення їхньої автономії, керував у якості урядового уповноваженого Оскар Ясі. Викладачами університетів було призначено багатьох представників наукового та інтелектуального життя, які раніше і не могли про це навіть мріяти (Єньо Варга, Петер Агоштон, Оскар Ясі, Рустем Вамбері, Марцелл Бенедек та ін.) (Egresi, 2008: 22).

Уряд М. Карої, в інтересах внутрішньої консолідації, також намагався подолати економічні труднощі. Найсерйознішою проблемою було безробіття, оскільки до кінця року промисловість і сільське господарство не могли працевлаштувати майже 750 000 солдатів, які повернулися з фронтів або з полону. Після припинення карбування спільної імперської грошової одиниці, тобто з 1 січня 1919 року, Будапешт почав карбування/друкування власної грошової одиниці. Їх називали «білими грошима», оскільки карбування/друкування зображення відбувалося тільки на аверсі (тільки з одної сторони грошової одиниці). Слід підкреслити, що нові банкноти не викликали довіри у населення. Окрім вищезазначених проблем, існували ще й інші кризові ситуації, наприклад, діюча економічна блокада Угорщини означала майже повне припинення поставок вугілля. За всі імпорtnі промислові товари доводилося розплачуватися продуктами харчування. Сільськогосподарські робітники восени 1918 року, очікуючи земельної реформи, не використали/не обробили навіть половини зазвичай опрацьованої орної землі. Через дедалі частіші свавільні розподіли землі та зростаюче невдоволення селянства, угорський уряд, спираючись на пропозиції Бузи Барни, 16 лютого 1919 року проголосив Народний закон № 18 від 1919 року, який представляв собою земельну реформу. Відповідно прийнятого Закону, межі земельних володінь, що підлягали експропріації, були встановлені відповідно на рівні 500 та 200 акрів, а першочерговою метою вважалося створення дрібних господарств площею 5–20 акрів та середніх господарств до 200 акрів. Хоча уряд створив Національну раду з управління земельними ресурсами для забезпечення виконання закону та наказав негайно провести експропріацію, до початку весняних робіт ніхто не отримав виділеної землі (Zeidler, 2001: 33).

Уряд намагався покращити умови життя через підвищення заробітної плати та інші заходи (часткове списання податкової заборгованості для дрібних торгівців та малих виробників, кращий доступ до кредитів, вихідна допомога демобілізованим, запровадження державної допомоги по безробіттю, восьмигодинний робочий день тощо), але це мало вплинуло на повсякденне життя. З лютого 1919 року в столиці було запроваджено дні без м'яса та жиру, обмежено споживання газу та електроенергії, а демобілізованих військових та маси людей, що прибували з окупованих територій, розміщували, де тільки можна. Багато з них роками жили у вагонах на залізничних вокзалах Будапешта.

24 листопада 1918 року в Будапешті була заснована Угорська комуністична партія. Посилена угорськими комуністами, які повернулися з російських земель та військовополоненими, натхненними більшовицькими ідеями, вона почала активно організовуватися (до березня 1919 року кількість її членів в Будапешті досягло 25 000 осіб). У своїй програмі вона відкрито проголошувала повалення соціал-демократичного ладу, заснованого на приватній власності і встановлення пролетарської диктатури за радянським зразком. З появою партії на чолі з Белою Куном в Угорщині з'явилася внутрішня політична сила, яка радикально відрізнялася від усіх інших партій своїми методами та ідеологією, пропонуючи невдоволеним масам ліву з її радикальними ідеями альтернативу соціал-демократичній системі (Egresi, 2008: 22; Galántai, 1989: 144).

Першою серйозною акцією проти соціал-демократії, організованою комуністами, була демонстрація безробітних у Будапешті 20 лютого 1919 року, яка закінчилася перестрілкою і арештом 32 комуністичних лідерів. Комуністи, які утримувалися у в'язниці, мали змогу вільно пересуватися всередині в'язниці, що надало їм можливість підтримувати зовнішні контакти та здійснювати організаційні дії щодо повалення існуючої політичної системи, не виходячи з в'язниці. У столиці відбувалися демонстрації тих, хто симпатизував комуністам. По всій країні почалася самовільна експропріація землі.

Однак, слід підкреслити, що не ці події, а головним чином, рішення Мирної конференції поставили систему у безнадійне становище. 20 березня 1920 року підполковник Фердинанд Вікс передав М. Карої офіційну ноту (Нота Вікса), яка

передбачала створення нейтральної зони шириною 40–50 км. на північ від демаркаційної лінії, що розділяла угорсько-румунські війська. Одночасно з виведенням угорських військ, до нейтральної зони відходили такі угорські міста, як Сегед, Дебрецен, Мако, Бекешчаба, Вашарошмень та ін. Це фактично означало включення цієї зони до складу Румунії, що навіть перевищувало розмір угорських територій, обіцяних Румунії Антантою згідно Бухарестського мирного договору 1916 року. Оскільки відповідь необхідно було надати впродовж одного дня, було зрозуміло, що з такими умовами жоден відповідальний угорський уряд не може погодитися й тому, 21 березня кабінет міністрів прийняв рішення про звільнення ув'язнених комуністів, а згодом оголосила про свою відставку. Згідно з декларацією, опублікованою від імені М. Карої, влада передавалася «Пролетаріату народів Угорщини» (Romsics, 1996: 310).

6. Висновки

Період від осені 1918 до початку 1919 року був для Угорщини часом глибоких потрясінь і структурних змін. Поразка в Першій світовій війні зруйнувала імперську систему, що спровокувала революційні рухи та зміну політичного курсу. Прихід до влади уряду М. Карої позначився спробою демократичної трансформації, орієнтованої на соціальну справедливість, мирну зовнішню політику, проголошення республіки та розв'язання аграрного питання. Проте уряд стикався з величезними труднощами: відсутність армії, дестабілізована економіка і агресивна політика сусідніх держав, що призвела до територіальних втрат. Зовнішньополітичні ініціативи Карої – зокрема концепція «Східної Швейцарії» – виявилися нереалістичними у тогочасних геополітичних умовах. Демократичний уряд виявився занадто слабким для захисту національних інтересів, що викликало недовіру з боку армії, населення та призвело до падіння режиму. Період Карої став яскравим, але драматичним прикладом зіткнення ідеалістичної політики з жорстокими реаліями повоєнної Європи, в умовах глибокої соціальної напруги, економічного хаосу, втрати міжнародної підтримки та складного процесу державного відновлення після війни, що відображало загальні проблеми постімперських країн Центральної Європи. Водночас цей період заклав підґрунтя для подальших політичних трансформацій і конфліктів, які визначали розвиток Угорщини в міжвоєнний період.

Література:

1. Balogh S., Gergely J., Izsák L., Jakab S., Pritz P., Romsics I. Magyarország a XX. században. Második kiadás. Budapest: Kossuth Könyvkiadó, 1986. 534 old.
2. Böllöny J. Magyarország kormányai 1848–2004. Budapest: Akadémiai Kiadó, 2004. 549 old.
3. Egresi K. Szociálpolitika Magyarországon 1919–1939. Budapest: Napvilág Kiadó, 2008. 372 old.
4. Galántai J. Trianon és a kisebbségvédelem. Budapest: Maecenas Könyvkiadó, 1989. 228 old.

5. Hajdu T. Károlyi Mihály. Budapest: Kossuth Könyvkiadó, 1978. 611 old.
6. Herczegh G. Magyarország külpolitikája 896–1919. Budapest: Kossuth Könyvkiadó, 1987. 385 old.
7. Juhász Gy. Magyarország külpolitikája 1919–1945. Budapest: Kossuth Könyvkiadó, 1988. 485 old.
8. Károlyi M. Az új Magyarországért. Válogatott írások és beszédek 1908–1919. Budapest: Magvető Könyvkiadó, 1968. 557 old.
9. Ormos M. Padovától – Trianonig 1918–1920. Budapest: Kossuth Könyvkiadó, 1984. 450 old.
10. Ormos M. Magyarország a két világháború korában (1914–1945). Debrecen: Csokonai Kiadó, 1998. 325 old.
11. Romsics I. Helyünk és sorsunk a Duna-medencében. Budapest: Osiris Kiadó, 1996. 378 old.
12. Romsics I. Magyarország története a XX. században. Budapest: Osiris Kiadó, 2010. 688 old.
13. Zeidler M. Revíziós gondolat. Budapest: Osiris Kiadó, 2001. 256 old.

References:

1. Balogh S., Gergely J., Izsák L., Jakab S., Pritz P., Romsics I. (1986) Magyarország a XX. században. [Hungary in the XX. century]. Második kiadás. Budapest: Kossuth Könyvkiadó, 534 p. [in Hungarian]
2. Bölöny J. (2004) Magyarország kormányai 1848–2004. [The Governments of Hungary 1848–2004]. Budapest: Akadémiai Kiadó, 549 p. [in Hungarian]
3. Egresi K. (2008) Szociálpolitika Magyarországon 1919–1939. [Social policy in Hungary 1919–1939]. Budapest: Napvilág Kiadó, 372 p. [in Hungarian]
4. Galántai J. (1989) Trianon és a kisebbségvédelem. [Trianon and minority protection]. Budapest: Maecenas Könyvkiadó, 228 p. [in Hungarian]
5. Hajdu T. (1978) Károlyi Mihály. [Károlyi Michael]. Budapest: Kossuth Könyvkiadó, 611 p. [in Hungarian]
6. Herczegh G. (1987) Magyarország külpolitikája 896–1919. [The foreign policy of Hungary 896–1919]. Budapest: Kossuth Könyvkiadó, 385 p. [in Hungarian]
7. Juhász Gy. (1988) Magyarország külpolitikája 1919–1945. [The foreign policy of Hungary 1919–1945]. Budapest: Kossuth Könyvkiadó, 485 p. [in Hungarian]
8. Károlyi M. (1968) Az új Magyarországért. Válogatott írások és beszédek 1908–1919. [For the new Hungary. Selected writings and speeches 1908–1919]. Budapest: Magvető Könyvkiadó, 557 p. [in Hungarian]
9. Ormos M. (1984) Padovától – Trianonig 1918–1920. [From Padua to Trianon 1918–1920]. Budapest: Kossuth Könyvkiadó, 450 p. [in Hungarian]
10. Ormos M. (1998) Magyarország a két világháború korában (1914–1945). [Hungary during the two world wars (1914–1945)]. Debrecen: Csokonai Kiadó, 325 p. [in Hungarian]
11. Romsics I. (1996) Helyünk és sorsunk a Duna-medencében. [Our place and our destiny in the Danube basin]. Budapest: Osiris Kiadó, 378 p. [in Hungarian]
12. Romsics I. (2010) Magyarország története a XX. században. [The history of Hungary in the XX century]. Budapest: Osiris Kiadó, 688 p. [in Hungarian]
13. Zeidler M. (2001) Revíziós gondolat. [Revision thought]. Budapest: Osiris Kiadó, 256 p. [in Hungarian]

*Стаття надійшла до редакції 27.06.2025
Рекомендована до друку 11.08.2025
Опублікована 12.09.2025*